

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

หลักนิติธรรมกับความเปลี่ยนแปลงและปัญหาของสังคมไทย

จัดทำโดย พล.อ.ท.สุทธิพันธุ์ ต่ายทอง
รหัส ๖๒๐๗๔๗

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๗
วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

หลักนิติธรรมกับความเปลี่ยนแปลงและปัญหาของสังคมไทย

พล.อ.ท.สุทธิพันธุ์ ต่ายทอง^๑

บทนำ

หลักนิติธรรม (The Rule of Law) หรือที่คนส่วนใหญ่แปลว่า “หลักการปกครองโดยกฎหมาย” เป็นแนวคิดที่มีมาตั้งแต่ยุคสมัยกรีกโบราณ ซึ่งเกิดจากการค้นหาหลักการปกครองที่ดีที่สุดของผู้นำหรือผู้มีอำนาจในการปกครอง เพื่อนำมาใช้บริหารบ้านเมืองให้เกิดความถูกต้องชอบธรรมอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน อันจะเป็นประโยชน์แห่งสาธารณะในการสร้างความสงบสุขให้กับสังคม การพัฒนาแนวคิดเรื่องการปกครองโดยกฎหมายที่ดีและเป็นธรรม หรือหลักนิติธรรมนั้น ได้ปรากฏเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนขึ้นที่ประเทศอังกฤษ และแพร่หลายไปอีกหลายประเทศในซีกโลกตะวันตก ในช่วงแรก และครอบคลุมเป็นวงกว้างไปอีกหลายประเทศในเวลาต่อมา หลักนิติธรรม ได้ถูกนำมาใช้ผ่านหลักกฎหมายที่แต่ละประเทศได้บัญญัติขึ้น และมีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องบนพื้นฐานของการกล่อมเกลாத่างสังคมที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นตามกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะมีการนำหลักนิติธรรมมาใช้พิจารณาร่วมกับหลักกฎหมายมาเป็นเวลานานแล้วก็ตาม แต่ก็ยังคงมีความแตกต่างในเรื่องแนวความคิดของบุคคลในการพิจารณาวินิจฉัยตัดสินข้อขัดแย้งในประเด็นการให้ความสำคัญระหว่างความเที่ยงตรงตามที่ได้บัญญัติไว้ในกฎหมาย กับความสำคัญของความถูกต้องตามจารีตประเพณีในมิติสิทธิพื้นฐานที่จำเป็นต้องมีในกฎหมาย โดยเรื่องดังกล่าวยังไม่สามารถหาข้อยุติที่จะอธิบายให้บุคคลทั่วไปเข้าใจได้อย่างชัดเจน และเมื่อพิจารณาถึงสถานะแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์กับเทคโนโลยีที่มีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ประกอบกับหลายประเทศมีสังคมที่เป็นพหุวัฒนธรรม รวมถึงการเข้าถึงองค์ความรู้ด้านกฎหมายของบุคคลในสังคมที่มีพื้นฐานแตกต่างกัน สิ่งที่กำลังกล่าวถึง ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการใช้หลักนิติธรรม กับกระบวนการพิจารณาให้ความเป็นธรรมของบุคคลที่มีหน้าที่ในการพิจารณาวินิจฉัยกับผู้ที่ได้รับผลกระทบจากข้อยุติของการพิจารณา

เมื่อหันกลับมาพิจารณาการใช้หลักนิติธรรมในประเทศไทย นอกเหนือจากความไม่ชัดเจนในเรื่องแนวความคิดของการใช้หลักนิติธรรมและปัจจัยความเปลี่ยนแปลงของสังคมตามสถานะแวดล้อมที่ได้กล่าวในข้างต้นแล้ว ประเทศไทยยังคงมีปัญหาทางการเมือง ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน รวมทั้งค่าธรรมณีตัวชี้วัดความเหลื่อมล้ำของคนในสังคมค่อนข้างสูง ประกอบกับผลการประเมินการใช้หลักนิติธรรมในประเทศไทยอยู่ในเกณฑ์ที่ยังไม่น่าพอใจ ซึ่งปัจจัยดังกล่าวยังคงเป็นปัญหาที่ยังไม่สามารถแก้ไขได้อย่างเป็นรูปธรรม และกลายเป็นปัจจัยเสริมที่ทำให้ประเทศไทยยังไม่สามารถใช้หลักนิติธรรมตามเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้คนในสังคมมีความคิดเห็นไปในทิศทางที่ต่างกันอย่างออกป ในเรื่องการใช้หลักนิติธรรมกับผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการพิจารณาคดีความ

^๑ รองเสนาธิการทหารอากาศ (สายงานกำลังพล), กองทัพอากาศ

ซึ่งมีหลายเหตุการณ์ที่ทำให้ความคิดเห็นที่แตกต่างกลายเป็นความขัดแย้ง โดยมีสื่อต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลผลิตจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสมัยใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์ ได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการส่งต่อความคิดเห็น และกระตุ้นให้ความขัดแย้งขยายไปเป็นวงกว้างมากขึ้น จนความขัดแย้งดังกล่าวได้ถูกนำไปใช้เป็นประเด็นในการสร้างความวุ่นวายในเรื่องอื่น ๆ ได้ต่อไป จากข้อมูลตามที่ได้กล่าวในข้างต้น จึงมีคำถามเกิดขึ้นว่า ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงและปัญหาที่เกิดขึ้นของสังคมไทยในปัจจุบัน การพิจารณาให้ความเป็นธรรมเพื่อให้เกิดความถูกต้องอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันตามเจตนารมณ์ของการใช้หลักนิติธรรม สามารถสร้างการยอมรับให้กับบุคคลโดยรวม เพื่อให้สังคมไทยสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขได้มากน้อยเพียงใด

๑. ความหมายและความเป็นมาของหลักนิติธรรม

ความหมายของหลักนิติธรรม ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพุทธศักราช ๒๕๔๒ ให้ความหมายว่า “หลักพื้นฐานของกฎหมาย” คำว่า หลักนิติธรรม นักกฎหมายส่วนใหญ่เชื่อว่ามีความหมายตรงกับภาษาอังกฤษว่า “The Rule of Law” ซึ่งมีแนวคิดมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ เน้นไปในหลักการปกครองประเทศด้วยความถูกต้องเป็นธรรมโดยกฎหมาย คือ ทุกคนต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย เพราะคำว่า Rule นั้น สามารถแปลได้ว่า “การปกครอง” หรือแปลว่า “กฎกติกา” ก็ได้ ฉะนั้น ในความคิดของนักปกครองสมัยกลางในยุโรปก็จะให้ความหมายไปในหลักการปกครองที่ดีก็คือการปกครองโดยกฎหมายไม่ใช่ปกครองโดยคน (Rule by Law, not by man) และหมายถึงหลักการที่เป็นกฎกติกาของกฎหมายที่ผู้บัญญัติกฎหมายจะต้องยึดถือและปฏิบัติตาม^๒

คำว่า The Rule of Law นี้ Dictionary ของ Black’s Law ได้ให้ความหมายไว้ว่า A Substantive Legal Principle ซึ่งหมายถึงหลักกฎหมายที่มีความสำคัญยิ่ง แล้วหลักกฎหมายอะไรที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง คำตอบน่าจะเป็นหลักความเป็นธรรมตามกฎหมาย ซึ่งอาจจะฟังดูกว้างเกินไป หากยกเอาหลักความเป็นธรรมตามกฎหมายขึ้นมาพิจารณาก็อาจจะเห็นหลักความเป็นธรรมตามกฎหมายอาญาได้หลายประการ เช่น บุคคลจะถูกลงโทษโดยไม่มีกฎหมายไม่ได้ หลักความเสมอภาคกันตามกฎหมาย หลักการสันนิษฐานว่าทุกคนบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิด เป็นต้น

หลักนิติธรรม (The Rule of Law) ที่นักกฎหมายไทยเรียก เป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) แบบอังกฤษ ที่ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๖ โดยนักนิติศาสตร์ชาวอังกฤษชื่อ ศาสตราจารย์ เอ.วี.ไดซี่ (A.V.Dicey) เป็นผู้นำคำนี้มาใช้ในระบบกฎหมายอังกฤษ โดยอธิบายความหมายในแง่มุมใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตยและการปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน เอ.วี.ไดซี่กล่าวว่า “ความเป็นสูงสุดของกฎหมาย

^๒ จรัญ ภักดีธนากุล, ศาสตราจารย์พิเศษ, เอกสารประกอบการบรรยายหลักสูตร หลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย (นรป.) รุ่นที่ ๑, สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, ๒๕๕๖, น.๓๒.

หรือการปกครองโดยกฎหมายคือลักษณะของรัฐธรรมนุญอังกฤษ” นั่นคือหลักนิติธรรม ซึ่งความหมายของหลักนิติธรรมในทัศนะของ เอ.วี.ไดซี^๓ ประกอบด้วยหลัก ๓ ประการ^๔ คือ

๑) ความสูงสุดของกฎหมาย กล่าวคือ บุคคลจะต้องถูกลงโทษก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นทำผิดตามกฎหมาย ซึ่งกฎหมายนั้นจะต้องถูกตราขึ้นก่อนการกระทำผิด โดยผู้กระทำความผิดจะต้องถูกฟ้องร้องให้ศาลยุติธรรมมาเป็นผู้พิพากษา

๒) ความเสมอภาคภายใต้กฎหมาย กล่าวคือ บุคคลทุกคนภายในประเทศย่อมเสมอภาคกันภายใต้กฎหมายเดียวกัน ไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีสถานบรรดาศักดิ์เป็นนักการเมืองชั้นสูง เป็นข้าราชการ นักธุรกิจหรือประชาชนบุคคลทั่วไป หากกระทำความผิดจะต้องถูกพิจารณาและลงโทษภายใต้กฎหมายเดียวกัน โดยมาตรฐานเดียวกัน

๓) ความมีสิทธิเสรีภาพในความเป็นมนุษย์ กล่าวคือ บุคคลทุกคนย่อมได้รับความคุ้มครองในสิทธิเสรีภาพตามขอบเขตของกฎหมาย และจารีตประเพณีของสังคม มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นหรือการประชุมหารือกัน รวมทั้งมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์

หลักนิติธรรมมีสาระสำคัญ ๖ องค์ประกอบ^๕ ได้แก่

๑) กฎหมายต้องใช้บังคับเป็นการทั่วไป

หลักการสำคัญประการหนึ่งของหลักนิติธรรมคือ กฎหมายต้องมุ่งหมายให้ใช้บังคับกับบุคคลทุกคนโดยทั่วไปเสมอภาคกัน กฎหมายต้องไม่มุ่งใช้บังคับกรณีใดกรณีหนึ่งหรือกับบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะเจาะจง

๒) กฎหมายไม่มีผลย้อนหลังหรือที่เป็นโทษ

กฎหมายจะบัญญัติให้การกระทำใดเป็นความผิดอาญาและลงโทษย้อนหลังไม่ได้ การกระทำใด ๆ ที่ไม่มีกฎหมายกำหนดให้การกระทำนั้นเป็นความผิดอาญา กฎหมายที่ออกในภายหลังจะบัญญัติให้การกระทำนั้นเป็นความผิดและมีโทษอาญาย้อนหลังไม่ได้

๓) การสันนิษฐานว่าผู้ต้องหาคดีอาญาบริสุทธิ์อยู่ จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาเด็ดขาดว่ามีความผิด ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยยังไม่มีความผิดจนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาเด็ดขาดว่ามีความผิด หลักการนี้ เพื่อประกันสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเพื่อจะได้รับโอกาสต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการต่อสู้คดีของตนอย่างเต็มที่

๔) หลักความเป็นอิสระและเป็นกลางของผู้พิพากษา

ผู้พิพากษา ตุลาการ เป็นกลไกในการอำนวยความยุติธรรมชั้นสุดท้ายที่สำคัญ ดังนั้นผู้พิพากษาจะต้องมีความเป็นอิสระ ไม่ถูกแทรกแซงทั้งจากฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ หรือแม้แต่ฝ่ายตุลาการด้วยตนเอง รวมทั้งผู้พิพากษาต้องมีความเป็นกลางไม่มีอคติใด ๆ

^๓ ประสพสุข บุญเดช, ศาสตราจารย์พิเศษ, เอกสารบรรยาย หลักนิติธรรมกับการควบคุมการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐโดยฝ่ายนิติบัญญัติ, สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, ๒๕๕๖

^๔ จรัญ ภักดีธนากุล, ศาสตราจารย์พิเศษ, เอกสารบรรยาย หลักนิติธรรมกับการควบคุมความชอบด้วยรัฐธรรมนูญและความชอบด้วยกฎหมาย, สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, ๒๕๕๖

๕) เจ้าหน้าที่รัฐจะใช้อำนาจได้ภายใต้กฎหมายที่กำหนดไว้

เจ้าหน้าที่รัฐจะใช้อำนาจเกินกว่าขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไม่ได้ หลักการข้อนี้จะช่วยคุ้มครองสิทธิเสรีของประชาชนทั่วไป

๖) กฎหมายต้องไม่ยกเว้นความผิดให้แก่การกระทำในอนาคต

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการที่สำคัญในต่างประเทศอีกหลายคนตีความหมายของหลักนิติธรรม โดย แอล ฟูลเลอร์ (L.Fuller) ได้ให้หลักการที่สำคัญของหลักนิติธรรมไว้ ๘ ประการ คือ^๕

๑) ทุกคนต้องเคารพกฎหมายที่มีอยู่

๒) กฎหมายต้องประกาศให้ทราบโดยทั่วไป

๓) กฎหมายไม่มีผลย้อนหลัง

๔) กฎหมายต้องบัญญัติให้ชัดเจนเพื่อเลี่ยงการบังคับใช้ที่มีชอบ

๕) กฎหมายต้องเลี่ยงความขัดแย้งกันเอง

๖) กฎหมายต้องไม่บังคับในสิ่งที่เป็นไปได้

๗) กฎหมายต้องยืนยงคงอยู่เพื่อให้หยั่งรากลึกแต่ต้องปรับให้เข้ากับสภาพความเปลี่ยนแปลงได้

๘) การดำเนินการทุกอย่างของรัฐต้องสอดคล้องทุกประการกับกฎเกณฑ์ที่ประกาศไว้

๒. วิวัฒนาการกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย^๖

หากกล่าวถึงกระบวนการยุติธรรมของไทยก็ต้องกล่าวถึงกฎหมายไทยด้วยเช่นกัน ก่อนที่ประเทศไทยของเราจะมีกฎหมายในรูปแบบประมวลกฎหมายบังคับใช้กันนั้น ประเทศไทยมีกฎหมายจารีตประเพณีบังคับใช้กันมาก่อน ซึ่งมีที่มาจากวิถีประชาและจารีตประเพณีท้องถิ่นที่ได้ถูกปฏิบัติสืบต่อกันมาจนยอมรับว่าเป็นกฎหมายในที่สุด และได้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในเวลาต่อมา เพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้รู้และปฏิบัติตาม ตั้งแต่ประเทศไทยมีการรวมตัวกันสถาปนาเป็นกรุงสุโขทัย พ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้ทรงประดิษฐ์อักษรไทย และได้ทรงโปรดให้จารึกตัวบทกฎหมายลงในหลักศิลาจารึก ซึ่งเรียกว่ากฎหมายสี่บท ประกอบไปด้วยกฎหมายมรดก กฎหมายที่ดิน กฎหมายวิधिพิจารณาความ และกฎหมายลักษณะฎีกา นอกจากนี้ ในหลักศิลาจารึกยังได้กล่าวถึงการปกครองสมัยสุโขทัยว่า มีการปกครองแบบพ่อปกครองลูก หากผู้ใดมีข้อร้องเรียนสามารถมาตีฆ้องร้องทุกข์ให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทให้ได้ ต่อมาในสมัยพระเจ้ามังราย กรุงสุโขทัยได้รับอิทธิพลความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ฮินดูมาจากชาวมอญ จึงได้รับเอากฎหมายพระธรรมศาสตร์มาบังคับใช้ในอาณาจักรด้วย เมื่อถึงสมัยพระเจ้าเลอไทขึ้นปกครองกรุงสุโขทัย ได้มีการบัญญัติกฎหมายลักษณะโจรเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งบท และมีกฎหมายเรียกว่าพระราชศาสตร์ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ฮินดูเช่นเดียวกัน โดยถือว่าพระมหากษัตริย์เป็นสมมติเทพ ดังนั้น คำสั่งของพระมหากษัตริย์จึงถือเป็นกฎหมายอีกประเภทหนึ่งด้วย^๗

^๕ บวรศักดิ์ อูวรรณโณ, ศาสตราจารย์ ดร., เอกสารบรรยาย คุลยาพระหว่างการเมืองภาคนักการเมืองและการเมืองภาคพลเมืองกับหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย, สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, ๒๕๕๖

^๖ สุรศักดิ์ แสนพรหม, การเปลี่ยนแปลงของกระบวนการยุติธรรมภายใต้ประเทศไทย ๔.๐, สืบค้นจาก <https://conference.kku.ac.th/colaimg/files/articles/๐๕๖๒๑-๐๕๖๒-๐๕๖๒.pdf>, ๒๕๖๐

^๗ แสงว บัญเฉลิมวิภาส, ศาสตราจารย์, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๕๙, น.๕๗-๗๓.

ในสมัยอยุธยา มีการขยายอาณาจักรกว้างใหญ่มากขึ้นและมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น การปกครองแบบพ่อปกครองลูกในสมัยสุโขทัยจึงไม่สามารถนำมาใช้ในการปกครองอาณาจักรอยุธยา ได้อย่างครอบคลุม ประกอบกับการได้รับอิทธิพลรูปแบบการปกครองและกฎหมายมาจากศาสนา พราหมณ์ฮินดู ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากประเทศอินเดียเผยแพร่มายังอาณาจักรมอญ และค่อย ๆ แผลขยาย มายังอาณาจักรอยุธยาในที่สุด ดังนั้น ในสมัยอยุธยาจึงมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งเชื่อว่าพระมหากษัตริย์เป็นสมมติเทพ คำสั่งของพระมหากษัตริย์ถือเป็น กฎหมายที่ประชาชนต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด และเริ่มมีการบันทึกกฎหมายลงในใบลาน และพัฒนามาบันทึกลงในกระดาษเพื่อแจกจ่ายไปยังหัวเมืองต่าง ๆ ให้ผู้พิพากษาใช้ในการพิจารณา พิพากษาอรรถคดี ส่วนกระบวนการยุติธรรมในสมัยอยุธยานั้น มีกฎหมายเรียกว่าพระอัยการพิสูจน์ ดำน้ำลุยเพลิง ซึ่งกำหนดวิธีในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ ๗ ประการ ได้แก่ ล้วงตะกั่ว ทำสาบาน ดำน้ำ ลุยเพลิง ว่ายทวนน้ำ แข่งกันวายน้ำข้ามฝาก แข่งกันและจุดเทียนคนละเล่ม ทั้งนี้ การปกครอง กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมไทยในสมัยอยุธยาได้ใช้สืบเนื่องยาวนาน มาจนถึงสมัยกรุงธนบุรี^๔

ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ทรงดำริว่า กฎหมายที่ใช้กันมาตั้งแต่สมัยอยุธยาขาดความชัดเจน และไม่ได้รับการจัดเรียงเป็นหมวดหมู่ที่จะทำให้สะดวกต่อการศึกษาและนำกฎหมายมาใช้ จึงโปรดเกล้าให้มีการชำระกฎหมายพระธรรมนูญขึ้นใหม่ โดยนำกฎหมายเดิมมารวบรวมเข้าเป็นลักษณะ หมวดหมู่และได้ทรงนำมาประทับตรา คือ ตราพระราชสีห์เป็นตราของกระทรวงมหาดไทย ตราราชสีห์ เป็นตราของกระทรวงกลาโหม และตราบัวแก้วเป็นตราของกระทรวงการคลัง บนหน้าปกของกฎหมาย แต่ละเล่ม จำแนกตามลักษณะระเบียบของการปกครองในสมัยนั้นและเรียกกันว่ากฎหมายตราสามดวง ซึ่งถือเป็นกฎหมายที่ได้รับการปรับปรุงให้มีความรัดกุมยุติธรรมทั้งทางแพ่งและอาญา ต่อมาประเทศไทย มีการติดต่อสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศต่าง ๆ มากขึ้น ประกอบกับ สมัยนั้นเริ่มมีประเทศมหาอำนาจ ล่าอาณานิคมในแถบเอเชีย ประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ดังกล่าว โดยประเทศไทย สูญเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต (Extraterritoriality) ให้แก่ประเทศมหาอำนาจเหล่านั้น ซึ่งสิทธิ สภาพนอกอาณาเขตเป็นข้อตกลงในสนธิสัญญาเบาว์ริง ระหว่างประเทศไทยกับประเทศอังกฤษ ที่ลงนามเมื่อปีพุทธศักราช ๒๓๙๘ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ส่งผลให้ต้องเสียเขตอำนาจศาล เนื่องจากคนต่างชาติที่ทำความผิดในเมืองไทยมีสิทธิพิเศษ คือ ได้รับยกเว้นที่จะไม่ ใช้กฎหมายไทยบังคับ โดยอ้างเหตุผลว่ากฎหมายไทยยังล้าสมัยและมีบทลงโทษรุนแรง ดังนั้น คนต่างชาติที่กระทำความผิดในประเทศไทยจึงไม่ต้องถูกพิจารณาคดีในศาลไทยและไม่ต้องถูกลงโทษ ตามกฎหมายไทยด้วย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงเห็นว่า กฎหมาย เดิมของไทยนั้นไม่ได้รับการยอมรับจากนานาอารยประเทศ เพราะมีวิธีการพิจารณาคดีโดยการทรมาน ผู้ต้องหาหรือจำเลยด้วยวิธีรุนแรงและโหดร้าย ซึ่งในการพิจารณาคดีอาญากำหนดวิธีให้ผู้ต้องหา

^๔ ชาคริต อนันทรวัน, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖, น.๒๐๔-๒๐๕

หรือจำเลยพิสูจน์ความบริสุทธิ์ด้วยการดำเนิน ลุยไฟ และมีบทลงโทษที่โหดร้ายและทารุณ^{๙๙} จึงทรงโปรดให้มีการจัดทำร่างกฎหมายใหม่ในรูปแบบประมวลกฎหมาย เพื่อให้ประเทศไทยมีตัวบทกฎหมายที่ชัดเจนเป็นหมวดหมู่ มีความทันสมัยและเป็นที่ยอมรับของอารยประเทศ เมื่อจัดทำประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแล้วเสร็จ ประเทศไทยก็ได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกลับคืนมา ตั้งแต่นั้นมา จึงถือว่าประเทศไทยมีกฎหมายในระบบประมวลกฎหมาย (Civil Law System) และมีศาลยุติธรรม ๓ ชั้นศาล ได้แก่ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา^{๑๐}

ในปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ หลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งอำนาจตุลาการเป็นหนึ่งในอำนาจอธิปไตย ดังนั้น กระบวนการยุติธรรมของไทยจึงต้องอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศไทยมานับแต่นั้น และได้มีการพัฒนามาโดยลำดับจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

๓. หลักนิติธรรมในประเทศไทย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยปีพุทธศักราช ๒๕๕๐ ได้บัญญัติคำว่า “หลักนิติธรรม” ไว้ในหมวด ๑ บททั่วไป มาตรา ๓ วรรค ๒ ว่า^{๑๑} “การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม” และในหมวด ๕ แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ ๓ แนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดินมาตรา ๗๘ (๖) ซึ่งบัญญัติว่า “ดำเนินการให้หน่วยงานทางกฎหมายที่มีหน้าที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐ ตามกฎหมาย และตรวจสอบการตรากฎหมายของรัฐ ดำเนินการอย่างเป็นอิสระ เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปตามหลักนิติธรรม” อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะมีการกล่าวกันอย่างกว้างขวางว่าหลักนิติธรรมเพิ่งได้รับการบรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญไทยปีพุทธศักราช ๒๕๕๐ แต่นักวิชาการบางท่านอ้างอิงย้อนไปถึงรัฐธรรมนูญฉบับปีพุทธศักราช ๒๕๔๙ และ ๒๕๑๗ ว่า หลักนิติธรรมมีมาในรัฐธรรมนูญไทยก่อนหน้านั้นเป็นเวลานานมาแล้วคือ รัฐธรรมนูญฉบับปีพุทธศักราช ๒๕๑๗ ระบุไว้ว่า^{๑๒} “เจตนารมณ์ของบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ แสดงออกให้ปรากฏซึ่งปณิธานร่วมกันของปวงชนชาวไทยว่า จักรักษาไว้ซึ่งเอกราชแห่งชาติไทยในทุกทาง จักคุ้มครองศาสนาทุกศาสนาให้สถาพร จักเทิดทูนพระมหากษัตริย์เป็นประมุขและมิ่งขวัญของประเทศชาติ จักยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย จักตรากฎหมายขึ้นใช้เพื่อความเป็นธรรมในสังคม จักใช้มาตรการทั้งปวงในอันที่จะขจัด

^{๙๙} กิตติศักดิ์ ปกรติ, รองศาสตราจารย์ ดร., การปฏิรูประบบกฎหมายไทยภายใต้อิทธิพลยุโรป, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๙, น.๙๐

^{๑๐} แสง บุญเฉลิมวิภาส, ศาสตราจารย์, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๕๙, น.๒๐๔-๒๔๖

^{๑๑} หลักนิติธรรม : ความชอบธรรมตามกฎหมาย, สืบค้นจาก http://elibrary.constitutionalcourt.or.th/document/documents/documents/Individual_Study_๓๒.pdf

^{๑๒} สมคิด เลิศไพฑูย์, ศาสตราจารย์, “การสถาปนาหลักนิติธรรมขึ้นในระบบกฎหมายไทย”, วารสารกฎหมาย คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๑ (เดือนมีนาคม ๒๕๕๗), น.๑

ความเหลื่อมล้ำในฐานะของบุคคล ทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคมให้ลดน้อยลงเป็นลำดับ จักร่วมกัน บำบัดทุกข์บำรุงสุข จักพิทักษ์สิทธิเสรีภาพของราษฎรโดยทั่วหน้าและอย่างเสมอภาค และจักธำรงไว้ซึ่งหลักนิติธรรม เพื่อให้ราษฎรได้รับความยุติธรรมอย่างทั่วถึง”

ส่วนรัฐธรรมนูญฉบับปีพุทธศักราช ๒๕๔๙ ระบุถึงเหตุผลของการมีรัฐธรรมนูญ ข้อหนึ่งว่า “จำเป็นต้องกำหนดกลไกทางปกครองที่เหมาะสมแก่สถานการณ์เพื่อใช้ไปพลางก่อน โดยคำนึงถึงหลักนิติธรรมตามประเพณีการปกครองของประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” หลักนิติธรรมที่กล่าวถึงในรัฐธรรมนูญฉบับปีพุทธศักราช ๒๕๔๙ อาจมีลักษณะแตกต่างจากหลักนิติธรรมที่เป็นสากลบ้างบางประการ กล่าวคือ เป็นหลักนิติธรรมตามประเพณีการปกครองของประเทศไทย เรื่องนี้เป็นที่น่ายกย่องว่าผู้ร่างมีเป้าหมายอย่างไร ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายที่รัฐธรรมนูญฉบับปีพุทธศักราช ๒๕๔๙ ได้ใช้อยู่เพียงชั่วคราวในระยะสั้น ๆ และถูกแทนที่ด้วยรัฐธรรมนูญ ฉบับปีพุทธศักราช ๒๕๕๐

หลักนิติธรรม ถือว่าเป็นเสาหลักและเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่จะส่งเสริมสนับสนุนการแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ ของชาติ องค์กรที่เกี่ยวข้องได้พยายามที่จะนำหลักนิติธรรมมาใช้ในการแก้ไขปัญหา ของชาติอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปีพุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๗๘ (๔) ในการพัฒนาระบบงานภาครัฐ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพ คุณธรรมและจริยธรรม ของเจ้าหน้าที่ของรัฐควบคู่ไปกับการปรับปรุงรูปแบบและวิธีการทำงาน เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐใช้หลักการบริหารกิจการ บ้านเมืองที่ดีเป็นแนวทางในการปฏิบัติราชการ ซึ่งจะพบว่า ได้มีการนำหลักนิติธรรมมาเป็นหลักการ อันหนึ่งที่สำคัญในการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี โดยมีเป้าหมายว่าถ้าหน่วยงานภาครัฐทุกหน่วยงาน และเจ้าหน้าที่ทุกคนปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับอย่างเคร่งครัด โดยคำนึงถึงความเป็นธรรม ตามกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมาย ก็จะทำให้กิจการบ้านเมืองมีการพัฒนาเจริญก้าวหน้า และสังคมอยู่อย่างสงบสุข

ถึงแม้ว่าจะมีการบัญญัติคำว่า หลักนิติธรรม ไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมาแล้ว หลายฉบับ แต่ก็ยังไม่มีข้อกำหนดรายละเอียด หรือแนวทางการปฏิบัติของหลักนิติธรรม ที่ชัดเจนตามบริบทของสังคมประเทศไทย ในขณะเดียวกันผู้บริหารประเทศ นักการเมืองและภาคส่วน ต่าง ๆ ก็มีการกล่าวอ้างถึงหลักนิติธรรมกันอย่างแพร่หลาย ในขณะที่สภาพสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลง ตลอดจนถึงยังมีปัญหาที่สำคัญอีกหลายอย่างที่ต้องเร่งแก้ไข เช่น ปัญหาการบริหารบ้านเมืองอย่างโปร่งใส และมีประสิทธิภาพ ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคม ผลกระทบที่เกิดจากการ สื่อสารที่เป็นไปอย่างรวดเร็วตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยีในยุคโลกาภิวัตน์ เป็นต้น จากประเด็น ดังกล่าว จึงทำให้เกิดแนวความคิดที่แตกต่างกันของประชาชนภายในชาติต่อเหตุการณ์ที่ต้องใช้ หลักกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมมาพิจารณา ซึ่งผลการพิจารณาในบางเหตุการณ์ยังไม่สามารถ สร้างการยอมรับให้กับประชาชนในภาพรวมได้ และได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของความแตกแยก ทางความคิดของประชาชนในชาติ จนขยายวงกว้างออกไปในทิศทางที่มีความรุนแรงมากขึ้น

๓.๑ ปัญหาการเมืองของประเทศไทย

ประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นรูปแบบการปกครอง ที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ประชาชนทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในการดำเนินชีวิต การแสดงออก

และการครอบครองทรัพย์สินภายใต้หลักเสรีภาพ เสมอภาค โดยมีกฎหมายเป็นหลักในการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยมีการแบ่งอำนาจที่สำคัญเป็นสามฝ่าย คือ ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ สำหรับการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยที่ใช้ในปัจจุบัน เป็นแบบทางอ้อม (Indirect Democracy) โดยประชาชนใช้อำนาจบริหาร นิติบัญญัติและตุลาการ ผ่านสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ โดยผู้แทนปวงชนหรือผู้ปกครองจะต้องใช้อำนาจทั้งสามฝ่ายให้เป็นไปตามเจตจำนงของประชาชน เพื่อรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมและประโยชน์สุขของส่วนรวม โดยฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจในการออกกฎหมายเพื่อใช้บังคับในประเทศ ฝ่ายบริหารมีอำนาจในการบริหารกิจการบ้านเมือง และฝ่ายตุลาการมีอำนาจในการพิพากษาพิพาทคดี ซึ่งโดยหลักการแล้ว อำนาจทั้งสามฝ่ายต้องเป็นอิสระจากกันเพื่อเป็นการถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน จากวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยที่ผ่านมา ฝ่ายบริหารซึ่งเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการบริหารกิจการบ้านเมืองนั้น จะมาจากพรรคการเมืองที่มีเสียงข้างมากจากการเลือกตั้ง และจัดตั้งคณะรัฐบาลเข้ามาบริหารประเทศ ขณะเดียวกันพรรคการเมืองที่จัดตั้งรัฐบาลก็มีที่นั่งส่วนใหญ่อยู่ในฝ่ายนิติบัญญัติด้วย ทำให้อำนาจของฝ่ายบริหารและอำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติมีส่วนที่ทับซ้อนกัน ซึ่งหากแต่ละฝ่ายขาดความเป็นอิสระในการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ อาจทำให้ฝ่ายบริหารเข้ามามีบทบาทในการควบคุมหรือกำหนดทิศทางการทำงานของฝ่ายนิติบัญญัติได้

นอกจากปัจจัยด้านวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยตามที่ได้กล่าวในข้างต้นแล้ว ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ข้อจำกัดในเรื่องการออกกฎหมายซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างความเป็นธรรมให้กับสังคมอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน หากถือตามแนวคิดของอริสโตเติล (Aristotle) มองว่า หลักนิติธรรมเป็นหลักการที่สร้างขึ้น เพื่อให้กฎหมายเป็น ผู้ปกครองมนุษย์ เพราะหากให้มนุษย์ปกครองมนุษย์ด้วยกันเองย่อมเป็นสิ่งที่ไม่ดี เนื่องจากมนุษย์มักมี อารมณ์มาเกี่ยวข้อง การปกครองโดยใช้กฎหมายเป็นสิ่งสูงสุด จึงเป็นสิ่งที่ปรารถนามากกว่าการปกครองโดยมนุษย์ เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ปกครองมีการใช้อำนาจตามอำเภอใจ แต่เนื่องจากแนวทางในการออกกฎหมายจะเป็นไปตามหลักพื้นฐานแห่งกฎหมายเท่านั้น โดยที่หลักนิติธรรมยังไม่สามารถเข้าไปควบคุมการออกกฎหมายหรือการแก้ไขกฎหมายให้มีความชอบธรรมได้อย่างชัดเจน

๓.๒ ปัญหาคอร์รัปชันของประเทศไทย

ปัญหาคอร์รัปชัน เป็นเรื่องที่สำคัญของประเทศไทยอีกเรื่องหนึ่ง ที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน ซึ่งปัญหานี้ได้สร้างความเสียหายให้กับงบประมาณของแผ่นดินและเศรษฐกิจของชาติเป็นจำนวนมากและเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลายาวนาน จากผลสำรวจเกี่ยวกับสถานการณ์ด้านปัญหาคอร์รัปชันในปี ๒๐๑๗ ซึ่งจัดทำโดยองค์กรเพื่อความโปร่งใส Transparency International ที่ตั้งอยู่ในประเทศเยอรมนี ระบุว่า ประเทศพัฒนาแล้วหลายประเทศยังคงประสบปัญหาในการปราบปรามคอร์รัปชัน รวมทั้งออสเตรเลียและสหรัฐฯ ซึ่งอยู่ที่อันดับ ๑๓ และ ๑๖ ตามลำดับ สำหรับประเทศที่มีความโปร่งใสมากที่สุดหรือมีปัญหาคอร์รัปชันน้อยที่สุดอันดับหนึ่ง คือ นิวซีแลนด์ รองลงมาคือ เดนมาร์ก ที่มีคะแนนความโปร่งใส ๘๙ และ ๘๘ จาก ๑๐๐ คะแนนตามลำดับ จากจำนวนทั้งหมด ๑๘๐ ประเทศ ขณะที่ชูดานใต้และโซมาเลียถูกจัดให้เป็นประเทศที่มีปัญหาคอร์รัปชันมากที่สุดด้วยคะแนนความโปร่งใส ๙ และ ๑๒ คะแนนตามลำดับ ส่วนประเทศไทยนั้น

Transparency International จัดให้อยู่ที่อันดับ ๙๖ ในปี ๒๐๑๗ โดยได้คะแนนความโปร่งใส ๓๗ จากคะแนนเต็ม ๑๐๐ คะแนน เท่ากับประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งถือว่าสูงกว่าปี ๒๐๑๖ ที่ได้คะแนน ๓๕ แต่ก็ยังต่ำกว่าคะแนน เมื่อปี ๒๐๑๕ ที่ได้คะแนน ๓๘ จาก ๑๐๐ คะแนน โดยประเทศในอาเซียนที่ได้คะแนนสูงสุดคือสิงคโปร์ ซึ่งอยู่ในอันดับที่ ๖ ด้วยคะแนน ๘๔ คะแนน^{๑๓}

จากผลการประเมินของ Transparency International ในการจัดลำดับความโปร่งใสของประเทศไทยแสดงให้เห็นว่ายังไม่มี การเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น จึงเป็นภาพที่สะท้อนให้เห็นว่า การแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันของประเทศไทยในปัจจุบันยังไม่สามารถบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ จึงมีความจำเป็นต้องหันกลับมาทบทวนแนวคิดและนโยบายในการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน รวมถึงการกำกับดูแลเจ้าหน้าที่ของรัฐทุกฝ่ายในการให้ความร่วมมือกันแก้ไขปัญหามากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ โดยใช้หลักที่ว่าทุกคนต้องอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกัน ผู้กระทำผิดจะต้องถูกนำมาพิจารณา คดีลงโทษ เท่าเทียมเสมอกันตามหลักนิติธรรม หากการบังคับใช้กฎหมายไม่เข้มแข็งผู้กระทำผิดไม่ถูกลงโทษ ผู้กระทำผิดก็จะมี ความเคยชินและกระทำผิดมากขึ้น รวมทั้งบุคคลอื่น ๆ ก็จะไปอย่างบ้าง ปัญหาคอร์รัปชันและปัญหาอื่น ๆ ของประเทศก็จะไม่ได้รับการแก้ไข

๓.๓ ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย

จากสภาพปัจจุบัน ปัญหาความเหลื่อมล้ำของประเทศไทยยังคงเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรง โดยข้อมูลจากรายงานของ CS Global Wealth Report เมื่อปี ๒๕๖๑ พบว่า ประเทศไทยได้รับการจัดลำดับให้เป็นประเทศที่มีความเหลื่อมล้ำมากที่สุดในโลก ในรายงานชี้ให้เห็นว่า คนรวยในประเทศไทยที่มีสัดส่วนร้อยละ ๑ ถือครองทรัพย์สินในประเทศร้อยละ ๖๖.๙ ส่วนคนรวยในประเทศไทยร้อยละ ๕ ถือครองทรัพย์สินในประเทศร้อยละ ๗๗.๙ และคนรวยในประเทศไทยร้อยละ ๑๐ ถือครองทรัพย์สินของประเทศร้อยละ ๘๕.๗ ซึ่งตัวเลขนี้หมายความว่าคนส่วนใหญ่ในประเทศร้อยละ ๙๐ แบ่งการถือครองทรัพย์สินในประเทศไม่ถึงร้อยละ ๑๕ จึงทำให้ประเทศไทยถูกจัดเป็นอันดับ ๑ จาก ๔๐ ประเทศที่มีความเหลื่อมล้ำมากที่สุดในโลก^{๑๔} ในขณะที่การสำรวจของ World Justice Project ในปี ๒๕๖๒ ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีหลักนิติธรรมอยู่ในอันดับ ๗๖ จากจำนวน ๑๒๖ ประเทศ ตกลงมาจากลำดับ ๗๑ เมื่อปีที่แล้ว และอยู่ในอันดับที่ ๑๐ จากประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงและแปซิฟิกทั้งหมด ๑๕ ประเทศ^{๑๕} จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า ประเทศไทยยังคงมีช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจนอยู่ในระดับที่สูงมาก ประกอบกับความเชื่อมั่นในการใช้หลักนิติธรรมของประเทศไทยยังอยู่ในเกณฑ์ที่ยังไม่น่าพอใจ จากผลการประเมินข้างต้นได้ส่งผลให้เห็นถึงความแตกต่างของบุคคล ในโอกาสของการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ โอกาสในการเข้าถึงองค์ความรู้

^{๑๓} "ไทย" อยู่อันดับ ๙๖ ด้านความโปร่งใสในรายงานสำรวจปัญหาคอร์รัปชันทั่วโลก, สืบค้นจาก <https://www.voathai.com/a/transparency-corruption-index/๔๒๗๐๐๔๔.html>

^{๑๔} โกลบอล เวลธ์ รีพอร์ต ๒๐๑๘ ชี้อายุเหลื่อมล้ำมากที่สุดจาก ๔๐ ประเทศ, สืบค้นจาก <https://www.springnews.co.th/economics/๓๙๖๙๗๑>

^{๑๕} ไทยรั้งอันดับ ๗๖ จาก ๑๒๖ ประเทศที่มีนิติธรรม, สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/๒๐๑๘/๐๓/๘๑๓๒๓>

เบื้องต้นด้านกฎหมาย โอกาสในการต่อสู้ตามกระบวนการทางกฎหมายเพื่อให้ตนเองได้รับความเป็นธรรมอย่างเท่าเทียมกัน

๓.๔ ผลกระทบจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีในยุคโลกาภิวัตน์

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ปัจจุบันโลกได้เข้าสู่สังคมในยุคโลกาภิวัตน์อย่างเต็มตัว โดยมีเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นพลังขับเคลื่อนที่ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายข้อมูลข่าวสารจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งได้อย่างรวดเร็ว โดยไม่มีขีดจำกัดในเรื่องเวลาและสถานที่ จะเห็นได้ว่า วิวัฒนาการทางเทคโนโลยีดังกล่าวได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างก้าวกระโดด และเป็นแรงผลักดันให้เกิดการสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่ส่งผลให้โลกมีการพัฒนาในทุกด้านไปได้อย่างรวดเร็ว แต่อย่างไรก็ตามถึงแม้จะได้รับประโยชน์อย่างมหาศาลจากเทคโนโลยีทางการสื่อสารที่ไร้ขีดจำกัด ในทางกลับกันได้มีการนำขีดความสามารถดังกล่าวมาใช้เป็นเครื่องมือในการส่งต่อข้อมูลข่าวสารและแนวความคิดของกลุ่มบุคคล หรือบุคคลแพร่กระจายไปในสังคมได้อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะประเด็นที่มีความคิดเห็นแตกต่างกันในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม ทำให้แนวความคิดที่แตกต่างดังกล่าวขยายวงกว้างขึ้นจนไม่สามารถควบคุมได้ จนกลายเป็นประเด็นของความขัดแย้งที่มีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น ตามตัวอย่างจากหลายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศไทย

หลักนิติธรรมกับความเปลี่ยนแปลงและปัญหาของสังคมไทย

จากคำนิยามของคำว่าสังคม ซึ่งหมายถึง “คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบกฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกัน” ซึ่งโดยธรรมชาติแล้ว สังคมจะมีขนาดที่มีความแตกต่างกันออกไปตามลักษณะความสัมพันธ์และวัตถุประสงค์การรวมตัวของกลุ่ม เช่น สังคมครอบครัว สังคมหมู่บ้าน สังคมชนบท ดังนั้น การอยู่ร่วมกันของคนหมู่มากไม่ว่าจะเป็นสังคมในลักษณะใด จำเป็นจะต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์ที่คนในกลุ่มต้องยอมรับ เพื่อใช้เป็นกรอบหรือแนวทางในการอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ลักษณะของระเบียบกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันในสังคมตามที่ได้กล่าวถึงนี้ มีทั้งลักษณะที่ไม่ได้กำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งเป็นเรื่องที่คนส่วนใหญ่ในสังคมปฏิบัติตามความนิยม ได้แก่ ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมและจารีตประเพณี ส่วนระเบียบกฎเกณฑ์อีกลักษณะหนึ่ง คือ แบบที่มีการเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ กฎหมายในรูปแบบต่าง ๆ อันเป็นการแสดงออกซึ่งความประสงค์ของผู้มีอำนาจในลักษณะเป็นการบังคับ เพื่อให้บุคคลอีกคนหนึ่งปฏิบัติหรืองดเว้นการปฏิบัติ ซึ่งหากละเลยหรือไม่ปฏิบัติตาม ถือว่าบุคคลนั้นเป็นผู้มีความผิดและจะได้รับการลงโทษตามบทบัญญัติที่ได้กำหนดไว้

ระเบียบกฎเกณฑ์ที่ไม่ได้กำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษร อันได้แก่ ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมและจารีตประเพณี จะมีความแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของแต่ละสังคม ตัวอย่างเช่น พุทธศาสนิกชนจะเข้าวัดทำบุญในวันพระและวันสำคัญทางศาสนา ในขณะที่คริสต์ศาสนิกชนจะเข้าโบสถ์สวดมนต์ในวันอาทิตย์ ซึ่งบุคคลส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นเรื่องที่ดีงามและปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน ประเพณีตามตัวอย่างที่ยกขึ้นให้เห็นในลักษณะนี้ไม่ได้ก่อให้เกิดปัญหาของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ส่วนระเบียบกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ได้กลายเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับสังคมในปัจจุบัน เนื่องจากกฎหมายที่ได้ร่างขึ้นมาและได้ถูกบังคับใช้ มีวัตถุประสงค์

ที่ต่างกันออกไปตามประเด็นที่เกี่ยวข้อง กฎหมายบางฉบับหรือกฎหมายหลายฉบับในเรื่องที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน อาจจะถูกตีความได้หลายแนวทางตามถ้อยความที่บัญญัติไว้ ซึ่งส่งผลกับข้อยุติของการพิจารณาด้วย ตัวอย่างเช่น ในการพิจารณาคดีความหรือการตัดสินปัญหาข้อขัดแย้ง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องระหว่างประเทศ หรือเรื่องภายในประเทศ จะเห็นได้ว่าข้อยุติของการพิจารณาที่เกิดขึ้นจากคณะลูกขุนหรือองค์คณะพิจารณาคดี มีหลายกรณีที่ข้อยุติเกิดจากเสียงส่วนมากขององค์คณะที่พิจารณา โดยผลการพิจารณาไม่ได้เกิดจากมติที่เป็นเอกฉันท์ ทั้งที่การพิจารณาได้ยึดถือจากบทบัญญัติในกฎหมายเดียวกัน

หลักนิติธรรม (The Rule of Law) คือ หลักการปกครองโดยกฎหมายที่ในหลายประเทศได้นำมาใช้ โดยมีเจตนารมณ์เพื่อให้การพิจารณาคดีความตามกระบวนการของหลักกฎหมายเป็นไปอย่างถูกต้อง เท่าเทียมและมีความเสมอภาค อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะมีการนำหลักนิติธรรมมาใช้พิจารณาร่วมกับหลักกฎหมายมาเป็นเวลานานแล้วก็ตาม แต่ก็ยังคงมีความแตกต่างในเรื่องแนวความคิดของบุคคลในการพิจารณาวินิจฉัยตัดสินข้อขัดแย้งในประเด็นการให้ความสำคัญระหว่างความเที่ยงตรงตามที่ได้บัญญัติไว้ในกฎหมายกับความสำคัญของความถูกต้องตามจารีตประเพณีในมิตินิติพื้นฐานที่จำเป็นต้องมีในกฎหมาย

วิวัฒนาการด้านการปกครอง การใช้หลักกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมในประเทศไทยได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ จะเห็นได้ว่าในด้านการปกครองของประเทศไทยได้มีการพัฒนาโดยลำดับ นับตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยที่มีการปกครองเป็นแบบพ่อปกครองลูก และได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสมัยอาณาจักรอยุธยา จนมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยในปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ จนมาถึงในปัจจุบัน สำหรับด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมในประเทศไทย ได้มีการพัฒนาปรับปรุงมาอย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกัน เพื่อให้สอดคล้องกับระบอบการปกครองของประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป แนวทางการใช้กฎหมายตามกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยในปัจจุบัน ได้ให้ความสำคัญกับการนำหลักนิติธรรมมาใช้ในด้านการปกครองด้านหลักกฎหมายและหลักยุติธรรมเช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ ที่ได้พัฒนาแล้ว โดยประเทศไทยได้กำหนดให้มีการนำหลักนิติธรรมมาใช้ในรัฐธรรมนูญหลายฉบับ นับตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปีพุทธศักราช ๒๕๑๗ เป็นต้นมา อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะมีการกำหนดให้มีหลักนิติธรรมไว้ในกฎหมายสูงสุดที่ใช้ในการบริหารปกครองประเทศแล้วก็ตาม ผลการพิจารณาคัดสินคดีความของเรื่องต่าง ๆ ตามกระบวนการยุติธรรมในหลายเหตุการณ์ยังคงทำให้เกิดความคิดเห็นที่แตกต่างออกไปของบุคคลและกลุ่มบุคคล และได้ขยายเป็นความขัดแย้งอยู่ในสังคมไทย นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยต่าง ๆ ที่ยังคงเป็นปัญหาที่มีความรุนแรงของประเทศไทย ได้แก่ ปัญหาการเมือง ปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาความเหลื่อมล้ำของสังคมไทยที่แสดงให้เห็นตามดัชนีตัวชี้วัดที่ปรากฏในรายละเอียดที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น ซึ่งปัญหาดังกล่าวยังไม่สามารถหาแนวทางในการแก้ไขได้อย่างเป็นรูปธรรม และได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การใช้หลักนิติธรรมในประเทศไทยในด้านการปกครอง ด้านการใช้กฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ยังไม่สามารถบรรลุตามเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้

บทสรุป

หลักนิติธรรมเป็นเสาหลักที่สำคัญในระบอบประชาธิปไตย ถึงแม้ว่าหลักนิติธรรมจะมีความหมายคือหลักการปกครองทางกฎหมาย โดยที่กฎหมายหรือกระบวนการทางยุติธรรมจะขัดแย้งต่อหลักนิติธรรมไม่ได้ ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า หลักนิติธรรมจะจำกัดอยู่แต่ในแง่การออกหรือแก้ไขกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายหรือกระบวนการยุติธรรมเท่านั้น แต่หลักนิติธรรมยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในมิติอื่น ๆ อีกหลายด้าน ดังนั้น สังคมไทยจึงไม่ควรพิจารณาหลักนิติธรรมเฉพาะในแง่หลักพื้นฐานแห่งกฎหมายเพียงมิติเดียว แต่ควรพิจารณาหลักนิติธรรมให้เชื่อมโยงกับมิติอื่น ๆ ทั้งด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจสังคมและสิทธิมนุษยชนประกอบด้วย เมื่อหันกลับมาวิเคราะห์การใช้หลักนิติธรรมของประเทศไทย จะเห็นได้ว่า ถึงแม้จะมีการกำหนดหลักนิติธรรมไว้ในรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศแล้วก็ตาม แต่จากบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว และปัญหาที่เกิดขึ้นกับสังคมไทยอีกหลายประการที่ยังไม่สามารถหาแนวทางในการแก้ไขได้อย่างเป็นรูปธรรม ปัจจัยเหล่านี้จึงกลายเป็นความท้าทายของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนว่า จะสามารถใช้หลักนิติธรรมในการปกครอง หลักการใช้กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทย เพื่อให้ประชาชนทุกคนได้รับความเสมอภาคอย่างเท่าเทียมกัน และทำให้สังคมมีความสุขบรรลุดตามเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้ได้มากน้อยเพียงใด

บรรณานุกรม

- จรัญ ภักดีธนากุล. ๒๕๕๖, **หลักนิติธรรมกับการควบคุมความชอบด้วยกฎหมายรัฐธรรมนูญและความชอบด้วยกฎหมาย**, เอกสารประกอบการบรรยายหลักสูตร หลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย (นธป.) รุ่นที่ ๑ หน้า ๓๒, สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. ศาสตราจารย์ ดร., ๒๕๕๖, **ดุลยภาพระหว่างการเมืองภาคนักการเมืองและการเมืองภาคพลเมืองกับหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย**, สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.
- ประสพสุข บุญเดช. ศาสตราจารย์พิเศษ, ๒๕๕๖, **หลักนิติธรรมกับการควบคุมการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐโดยฝ่ายนิติบัญญัติ**, สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ,
- สมคิด เลิศไพฑูรย์. ศาสตราจารย์, “**การสถาปนาหลักนิติธรรมขึ้นในระบบกฎหมายไทย**”, วารสารกฎหมาย คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๑ เดือนมีนาคม ๒๕๕๗, หน้า ๑
- สิทธิศักดิ์ สุขปักษา. ๒๕๕๘, **แนวความคิดและสถานะของหลักนิติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐**, หน้า ๑๔๕ -๑๔๖
- สุรศักดิ์ แสนพรหม. **การเปลี่ยนแปลงของกระบวนการยุติธรรมภายใต้ประเทศไทย ๔.๐**. สืบค้นเมื่อ ๘ มีนาคม ๒๕๖๒, จาก <https://conference.kku.ac.th/colaimg/files/articles/๐๕bed-๐-๘๘-.pdf>, ๒๕๖๐
- แสวง บุญเฉลิมวิภาส. ศาสตราจารย์. ๒๕๕๘, **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, น.๕๗-๗๓, น.๒๐๔-๒๔๖
- หลักนิติธรรม : ความชอบธรรมตามกฎหมาย**, สืบค้นเมื่อ ๘ มีนาคม ๒๕๖๒, จาก http://elibrary.constitutionalcourt.or.th/document/documents/documents/Individual_Study_๓๒.pdf
- "ไทย" อยู่อันดับ ๙๖ ด้านความโปร่งใสในรายงานสำรวจปัญหาคอร์รัปชันทั่วโลก**, สืบค้นเมื่อ ๘ มีนาคม ๒๕๖๒, จาก <https://www.voathai.com/a/transparency-corruption-index/๔๒๗๐๐๔๔.html>
- โอบอล เบลท์ รีพอร์ต ๒๐๑๘** ชี้อายุเหลือมลัมมากที่สุดจาก ๔๐ ประเทศ, สืบค้นเมื่อ ๘ มีนาคม ๒๕๖๒, จาก <https://www.springnews.co.th/economics/๓๘๖๙๗๑>
- ไทยรั้งอันดับ ๗๖ จาก ๑๒๖ ประเทศที่มีนิติธรรม**, สืบค้นเมื่อ ๘ มีนาคม ๒๕๖๒, จาก <https://prachatai.com/journal/๒๐๑๘/๐๓/๘๑๓๒๓>